

Krediet 26(1992)1. april

Hans Renders

## Reis naar het einde *Omtrent Louis-Ferdinand Céline*

Iedereen weet het. De Siciliaanse speelwijze in het damspel is een methode om heel laf, via de flanken van het bord je doel te bereiken. Dan is de Céliniaanse stijl toch veel aantrekkelijker: met veel drama en hysterische werkelijkheidszin recht door het midden.

De in 1894 geboren Louis-Ferdinand Céline reed in 1932 als een hels kabaal makende trein met zijn roman *Reis naar het einde van de nacht* het kippenhok van de kakelende Franse literatuur binnen. De oorsuizingen die hij als curassier tijdens de Eerste Wereldoorlog had opgelopen, leken vanaf dat moment door iedereen gehoord te moeten worden. Zijn volgende boek *Dood op krediet* (1936) zat nog zo vol energie dat achter bijna elke zin – als stoom die moest worden afgeblazen – drie puntjes stonden. De echo van dit snerpand gefluit was zo schril en angstaanjagend dat het vlak voor zijn dood, in 1961, nog nodig was een t.v.-presentatrice te reprimanderen, alleen omdat ze de naam Céline had genoemd.

Frédéric Vitoux schreef een meer dan achthonderd pagina's dikke biografie, die onlangs in het Nederlands is vertaald en waarin we kunnen lezen dat de grootvader van Louis Destouches, zo luidde de burgernaam van Céline, gedichten schreef onder pseudoniem. Overigens met dezelfde apocalyptische massagraven en verrotte lijken waar Céline het nog zo vaak over zou hebben. Toch moeten we Louis Destouches plaatsen in een eenvoudig Parijs' gezin, waarvan vader een gefrustreerde kantoorbediende was die liever zeeman was en de moeder stapels, maar dan ook hele hoge, kant herstelde. Céline heeft van twee vrouwen

echt gehouden, zijn grootmoeder en zijn laatste echtgenote Lucette Almansor. Maar die kwam hij pas tegen toen hij al schrijver was en daarom heeft hij de voornaam van zijn grootmoeder als schrijversnaam gekozen.

Céline groeide op tijdens de nasleep van de bekend gebleven Dreyfus-affaire. Het toeval wil dat de verrader in deze antisemitische affaire een buurman van Louis was. Nou ja, zijn halve familie was antisemiet, zoals half Frankrijk dat was, dus dat Céline in zijn eerste boeken het kleinburgerlijke antisemitisme belachelijk maakte en er later de fanatieke propagandist van werd, kan overal aan liggen. Maar hij was het in elk geval wel, met de hele bliksemse ellende die daarbij hoort. Misschien speelde ook wel een rol dat de antisemieten zich tegen een groep teweerstelden die zich *intellectuelen* noemde. Wat een belachelijk woord en het bleef nog beklippen ook; daar moest een volksjongen als Louis toch eens iets aan doen.

Vitoux heeft verschrikkelijk hard zijn best gedaan om alles op een rijtje te krijgen, en vergis u niet, dat valt niet mee, want er zijn heel wat bommen gekapt om aan te tonen dat Céline de wereld naar de verdoemenis helpt en om het tegenovergestelde te beweren trouwens ook. En toch is Vitoux erin geslaagd een leesbaar boek te maken. Anderen zullen zeggen dat het te gemakkelijk is geschreven of dat het hier en daar op de stijl van Céline lijkt. Vitoux houdt ook van overdrijven, waarschijnlijk om taalleressen op de kast te jagen, zonder dat daardoor de feiten onrecht wordt aangedaan.

‘De geschiedenis wacht. De dood ook. Met de geboorte van Céline raakt alles plotseling in een stroomversnelling.’ En zo lijkt het inderdaad te zijn. De Dreyfus-affaire was nog maar een warmlopertje en de Wereldtentoonstelling van 1900 in Parijs was al helemaal niets in vergelijking met de onmetelijke drama's die in deze eeuw werden opgevoerd, alleen om Louis Destouches het leven zuur te maken. Althans zo zag Céline dat. De Tweede Wereldoorlog was voor hem een drijfjacht waar hij maar net aan kon ontkomen. En ja, als je eenmaal geleerd hebt jezelf niet te laten inpakken, dan is de volgende logische stap dat je de anderen een loer gaat draaien. Zo word je een goed zakenman en voor iemand die uit de Passage Choiseul komt, is dat wel het hoogste dat je kunt bereiken. Céline heeft het nooit met zoveel woorden gezegd, maar hij wilde een geslaagd zakenman zijn. En alle racistische praatjes die hij later rondstrooide, waren idiote en irritante reclamecampagnes voor zijn met zoveel zweet bij elkaar geschreven boeken. Hij, Louis-Ferdinand Destouches was het gelukt die klamme stinkende Passage Choiseul te ontvluchten en dat zou de wereld weten ook, want het was moeilijk zat geweest.

Dat kan wel waar zijn, maar zijn ouders hadden hem wel degelijk geholpen. Ze stuurden hem zelfs een jaar lang naar een dure Engelse kostschool. Maar, Vitoux zegt het terecht, Céline interesseerde zich alleen voor dingen die gedramatiseerd konden worden. Dat is zijn kracht, maar soms werd het hem toch te veel als de gebeurtenissen op zichzelf al zoveel dramatiek hadden, dat Louis alleen nog maar naar lucht kon happen om zijn eigen verbijstering te boven te komen. Goed, galopperend op zijn paard zag Destouches tijdens de Eerste Wereldoorlog veel bloed en de hele walgelijke reutemeteut van een oorlog, maar de dijken opgestapelde lijken, overal waar hij kwam... kom nou, Louis! Had je dat soms in die gedichten van je opa gelezen?

Maar ja, spreek het maar eens met bewijzen tegen. Céline was niet achterlijk. Als hulpje van een juwelier in Nice, rond 1911, zou hij keizer Frans-Jozef hebben aangesproken om hem een visitekaartje van de zaak in de hand te stoppen. Ja, de keizer schijnt toen inderdaad in Nice te zijn geweest, zo kunnen we nu in een oude krant lezen... Misschien wel dezelfde die een branieachtige winkelbediende onder ogen had gekregen.

Céline beschrijft vaak de apocalyptische puinhoop van '14-'18, die zo'n goede voedingsbodemp – wat wil je met al dat bloed – voor dadaïsme en surrealisme bleek te zijn. En voor Céline! Maar André Breton moest niks van het hallucinerende *Reis naar het einde van de nacht* weten. Had Céline een té diepe laag van het onderbewuste aangeboord of had Breton misschien met de *Forum*-redactie in Nederland gebeld en van Du Perron te horen gekregen dat het Céline-spektakel maar een kortlopend krediet op de vergetelheid was?

Zelfs al zou dat zo gelopen zijn, het mocht niet verhinderen dat W.F. Hermans, L.P. Boon en ook Gerard Reve zonder Céline niet dezelfde boeken hadden geschreven. Maar zover was het nog niet en zonder wachtmeester Destouches zou er nooit een Céline bestaan hebben, en zeker niet als deze wachtmeester tijdens zijn ordonnansdienst niet gewond zou zijn geraakt.

Aan de andere kant van het front haastte zich ook een ambitieuze ordonnans van het ene regiment naar het andere, die gewond raakte en in het begin van de jaren dertig eveneens met veel gebrul het wereldtoneel zou betreden. *Hij* moest een teelbal missen, terwijl Céline er een gemankeerde rechterarm aan overhield. Hitler liet de treinen op tijd rijden, terwijl Céline het gevoel had dat ze permanent door zijn hoofd denderden. Migraine, oorsuizingen en wat al niet meer, en toch is Céline nooit officieel aan zijn hoofd gewond geweest. Maar wat

maakt dat uit, hij bleef zijn hele leven last hebben van die stekende, jankende pijn, om gek van te worden. Nou ja, begin mei 1915 kreeg hij van de autoriteiten wel een zittend baantje op het Franse consulaat-generaal in Londen. Op kost-school had hij Engels geleerd en nu zou hij de penose, de hoeren, de achterbuurten, kortom het leven leren kennen. Ook ontmoette hij Mata-Hari, voordat ze aan de andere kant van het kanaal met twaalf kogels in haar zo vaak begeerde buik een einde aan een lastig probleem van de internationale diplomatie maakte.

Volgens Lucette deelde hij samen met een collega ook het bed met Mata-Hari. Waarom eigenlijk niet, want Louis was ook een voyeur, niet zoals anderen omdat ze een teelbal missen. Zijn verhoudingen met mooie danseressen zijn dan ook niet te tellen; hij trouwde er zelfs een paar.

Nadat zijn baantje in Londen afliep, bleef hij er nog een paar maanden wonen. Waarvan? Volgens zijn boek *Guignol's Band* zijn het duistere zaken, opiumhandel, op het consulaat gejatte stempels... Wat zou het! Op 16 januari 1916 trouwde hij met een animeermeisje, nou vooruit, een danseresje. Céline vond haar zusje ook erg aardig, maar een beetje kuisheid kan geen kwaad en hij vertrok naar Parijs en zag zijn vrouw nooit meer terug. En als ze zelf niet een keer naar Parijs was gekomen, ze was van Franse origine, had zijn moeder nooit iets van dit huwelijk geweten. Céline trouwde later nog twee keer, maar is nooit gescheiden van zijn eerste vrouw. Dit huwelijk is gewoon verwaterd, vergeten.

De oorlog was een nachtmerrie voor Louis geweest. Bij Verdun hoefde hij dus niet zo nodig op de eerste rang te zitten, nee dan ging hij liever voor een handelsonderneming naar de Frans-Engelse kolonie Kameroen. Gek genoeg reisde hij over Liverpool naar Afrika. Welke louche zaak dwong hem deze onlogische reisroute te volgen? Waarschijnlijk niet om luchtfoto's op te halen die er niet waren, zoals Alfred in *Nooit meer slapen* van Hermans een omweg maakt voordat zijn expeditie begint. Wel heeft Louis, net als Alfred, last van dikke sluiers muggen.

Wat voert hij uit in Afrika? Hij ruilt sigaretten tegen slagtanden. Afrika, 'ik stop het vol tabak tot de laatste olifant dood is'. Hij schrijft er zijn eerste novelle die door een Franse krant geaccepteerd wordt, althans dat schrijft hij aan een vriendin. Maar we horen of lezen er verder niets van. Hij schrijft wat gedichten, zo grootvader zo kleinzoon, en stuurt zijn vader een aardige, maar ook kwajongensachtige brief waarin hij zijn ouders geld aanbiedt. 'Als ik er eer in stel het

te verdienen doe ik dat alleen maar om aan te tonen dat dat helemaal niet is voorbehouden aan diegenen die er zo ongerechtvaardigd trots op zijn.' Hij meende het wel, want iedereen die voor Céline klaar stond om hem materieel te steunen, te redden zeg maar, werd als een schurftige hond – altijd weer die zelfprojectie! – weggehoond.

Wat voerde hij nog meer uit in Afrika? 'Ik sta aan het hoofd van een apotheek, ik behandel zoveel mogelijk negers, hoewel ik allerminst overtuigd ben van hun nut.' Het zat er dus al in, dat racisme, maar hij stelde zich in de eerste plaats op als medicus. Verder las hij boeken, 'het beste van alles wat er voortgebracht is'. De geneeskunst had hem goed te pakken, want in Parijs teruggekeerd hield hij het maar kort vol als manusje-van-alles op de redactie van het tijdschrift *Euréka* en ging als propagandist lezingen houden over de tbc-bestrijding voor de Rockefeller Foundation. Dokter Follet, die dat alles regelde, had een aardige dochter, dus daar wilde Louis maar meteen mee trouwen. Follet, een notabele uit Rennes, had daar problemen mee. Logisch, want wat had zo'n avonturier nu te bieden. Misschien had hij in Engeland wel vrouw en kinderen achtergelaten. De dokter ging dat uitzoeken, maar hij leek een beetje op Louis en deed waarschijnlijk allerlei opwindende dingen in Londen, maar vond in elk geval geen sporen van een huwelijk. Louis werd onder hetzelfde dak gehuisvest als zijn vrouw, logisch, én zijn schoonouders, vanzelfsprekend binnen deftige families. Hij had tenminste een voordelig huwelijk gesloten dat hem de kans gaf een medicijnenstudie te volgen. Verder bekommerde hij zich niet zoveel om vrouw en familie. Goed, er werd een dochtertje geboren, maar zo gaat dat nou eenmaal. Hij onderhield overigens een hartelijk contact met de maîtresse van zijn schoonvader. Hij zou haar zijn hele leven geregeld blijven opzoeken. Die Céline wist wel wat trouw was, hoor.

Zijn proefschrift was tevens een literair huzarenstukje, een studie over de Hongaarse chirurg Semmelweis, die halverwege de vorige eeuw ontdekte dat veel kraamvrouwen sterven omdat de artsen die bij de bevalling assisteren hun handen niet wasten, vantevoren. Na zijn ontdekking liep het sterftcijfer volgens Céline met 96 % terug. Dat was schromelijk overdreven, maar dat zijn we van hem gewend, 16 % was ook al mooi. En dat Semmelweis in een krankzinnigengesticht opgesloten werd en stierf aan de gevolgen van een geïnfecteerde wond, is toch op z'n minst zo fantastisch en schijnt wél waar te zijn.

Dat huwelijk begon nu toch lastig te worden, dus solliciteerde de jonge arts bij de Volkenbond op de Afdeling Hygiëne. En hij werd aangenomen. Hup, naar

Genève. Hij kreeg een mooi salaris en reisde de hele wereld af om zich op de hoogte te stellen van de hygiënische toestand in ziekenhuizen, de Fordfabrieken... noem maar op. Soms kwam zijn vrouw met kind hem opzoeken, maar die dropen na een paar dagen weer af, zodat Louis in zijn open sportwagen meisjes kon gaan versieren. Toegegeven, Freud had het orgasme met de doodstrijd vergeleken, maar voor Louis waren er nog veel meer redenen om zich op en neer geslingerd te voelen tussen zelfmoord en pralzucht. Daar had hij Freud echt niet bij nodig.

Kijk, daar is weer zo'n voorbeeld van onredelijke ondankbaarheid van Céline. Zijn baas was een joodse arts, die hem werkelijk in alles tegemoet kwam. Buitenlandse reisjes om vriendinnen te bezoeken, zelfs al vergat Louis meestal een rapport te schrijven. De normale dagvergoeding alleen voor Louis verhogen. Ook goed. Toch heeft Céline deze man in een pamflet voor gek gezet. Ja, iemand die over veel geld kan beschikken en joods bovendien. Later, veel later schreef Céline zelfs dat de joden 'een standbeeld voor me moeten oprichten voor het kwaad dat ik hun niet heb aangedaan maar dat ik hun had kunnen aandoen.' En toen had hij al zo'n kleine tien jaar geboet voor die schandelijk antisemitische pamfletten van hem. Kortom, hij maakte het in Genève te bont en even later woonde hij in Parijs samen met de knappe Amerikaanse girl Elizabeth Craig. Hij had haar in Zwitserland al in het bijzijn van haar ouders in zijn netten verstrikt. Deze keer was hij wel van zijn vrouw gescheiden. Elizabeth woonde precies die jaren bij Céline dat hij *Reis naar het einde van de nacht* schreef, van 1927 tot 1932, en nog even in 1933, en het werd gepubliceerd. Maar daarna was het dan ook echt afgelopen. Ze zagen elkaar nooit meer terug. Jawel, één keer, toen Louis naar Amerika was gereisd om een vergeefse poging te wagen haar terug te halen. Arme Louis.

Céline werkte hier en daar als arts, knoopte de eindjes aan elkaar, maar stond erop alimentatie aan zijn ex-vrouw te betalen, ondanks de weerstand die dat bij de deftige familie Follet opriep. Hij maakte zich ook zorgen om zijn dochtertje als die ziek was. Later keerde zij zich trouwens van haar vader af. Toen Céline eens een keer onverwacht met de oudste van haar vijf kinderen werd geconfronteerd, vroeg hij: 'Heb je je school al afgemaakt?' 'Nee,' zei het vijftienjarige jongetje. 'Kom maar eens terug als dat is gebeurd.' Exit kleinkind.

Rond 1930 publiceerde Louis een paar scandaleuze medische artikelen, ontwikkelde een middel tegen menstratiepijnen en zag dat Eugène Dabit *Hôtel du Nord* met een waanzinnig succes publiceerde. 'En ik dacht: dat kan ik beter! Dat

levert me een huis op en dan heb ik nooit meer gedonder met de huur!’ Goed, dat werd dus *Reis naar het einde van de nacht*. Zijn hele jeugd zat erin, voor het juiste vocabulaire voerde hij soms een straatvriend dronken en noteerde vervolgens wat deze allemaal in zijn woede uitkraamde. Ook was hij niet te flauw hier en daar wat te lenen van een manuscript dat zijn vriend Marcel Lafaye had geschreven. Waarom ook niet, want dat boek is tot op de huidige dag niet uitgegeven. Kort voor verschijning van zijn boek overleed zijn vader, ‘dat schild dat elke zoon beschermt tegen zijn eigen dood’, schrijft de biografie, ook niet wars van dramatiek.

Nadat hij het manuscript via zijn buurvrouw bij een uitgever had ingeleverd, zij moest er toch naartoe om haar eigen (later geweigerde) manuscript in te leveren, kreeg hij via diezelfde weg te horen dat zijn boek geaccepteerd was. Céline wilde er niets meer mee te maken hebben en liet zelfs de drukproeven door een vriendin corrigeren. Hij hield zich weer met de hygiëne bezig, zoals blijkt uit een brief aan zijn Weense minnares Erika Irrgang: ‘Geen *liefde zonder voorbehoedmiddel*, of ANDERS VAN ACHTEREN.’ Zijn uitgever sloofde zich des te meer uit, zodat voor de verschijning van de ‘Reis’ al in twaalf Parijse bladen voorpublicaties hadden gestaan... en de hetze tegen Céline al in de verte als een aanzwellende orkaan te horen was. De Prix Goncourt liep hij net mis, maar in twee maanden tijd werden er wel 50.000 exemplaren verkocht en tien vertalingen geregeld.

Vitoux schrijft dat Céline vaak het woord *ijlen* gebruikt. Daarmee heeft hij het hele oeuvre meteen goed gekarakteriseerd. Céline zegt ergens dat je je bewustzijn in een nachtmerrieachtige sfeer moet brengen om de juiste toon te vinden. De rest zingt de melodie vanzelf.

Toen vier jaar later *Dood op krediet* verscheen, was het weer precies hetzelfde. Veel kabaal in de kranten. Voor de zekerheid schreef zijn uitgever zelf ook maar een boekje onder de polemische titel *Apologie de Mort à crédit*. De wereld wilde niet wennen aan Célines filosofie dat ieder mens wreed en egoïstisch is. Daarom ging hij er zelf steeds sterker in geloven, in een vliegende vaart ‘alsof de emotie voorafging aan het verstand’. Resultaat: er moest een Frans-Duits leger komen, dat stand zou houden tegen de joodse verloedering in Europa. Dat idee verkondigde hij met zoveel fanatisme, dat zelfs de collaborerende regering in Vichy zijn pamfletten verbood.

Dat werd hem natuurlijk na de oorlog kwalijk genomen. Céline wachtte het

allemaal niet af, maar vluchtte met zijn vrouw en hun onafscheidelijke kat Bébert via een verschrikkelijke tocht door Duitsland naar Denemarken. Daar bleven ze zeven (!) lange jaren, waarvan Louis er twee in de gevangenis doorbracht, voordat de weg naar Frankrijk veilig was. Het heeft de literatuur wel duizenden brieven opgeleverd. Nog één keer doet hij ons aan Alfred uit *Nooit meer slapen* denken, als hij klaagt dat het in Denemarken maar niet donker wordt en hij daarom geen slaap krijgt. Maar wat hebben ze hem te pakken gehad, die Céline. Vitoux staat lang stil bij die merkwaardige trage rechtsgang die op Céline van toepassing werd geacht. De latere Deense minister van Justitie schreef er zelfs een heel boek over.

Vitoux bagatelliseert Célines antisemitisme niet, maar hij zet er wel veel tegenover, zoals het jarenlange gepest, maar vooral zijn zwijgende (medische) hulp aan het verzet. Enfin, Céline leefde nog negen jaar als een zonderling en schreef boeken. Van schuldgevoel had hij – de vervolgde – geen last. Dat werd ook niet verwacht door de op sensatie beluste journalisten die hem kwamen interviewen. In Denemarken gebeurde dat soms nog schreeuwend door de deur, in Frankrijk met een t.v.-camera erbij.

Céline eindigde nog wantrouwender dan hij begonnen was. Dat was niet zo vreemd, als je weet dat zijn schoonmoeder een revolver op zak had om hem te vermoorden. Tot aan zijn laatste snik beulde Céline zich af. Een dag nadat zijn boek *Rigodon* af was, stierf hij. Dat hij daarna in de heilige Pléiadereeks van Gallimard werd opgenomen was een meevaller, want hij had even voor zijn dood de grote Gaston geschreven: ‘U moet niet dromen! Dat is uw vak niet! Daar begrijpt u niets van! Uw vak is dromen productief te maken! rampzalige kruidenier!’. Céline hield nu eenmaal niet van Siciliaanse tactieken.

Frédéric Vitoux: *Het leven van Céline*. Vertaald door Jan Versteeg, Open domein nr. 20, De Arbeiderspers.